

Загальні умови функціонування українських організацій на Далекому Сході до утворення зеленого клину

Віталій Гуменюк

*заслужений юрист України, к.ю.н.,
міжнародний викладач/старший дослідник,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна,
e-mail: humeniukvv@krok.edu.ua,
ORCID: 0000-0001-8562-4389,
Web of Science ResearcherID: GPK-5326-2022*

Державотворення Української нації має багатовікову історію і триває на сучасному етапі. Утворення Зеленого Клину є одним з його етапів, що тривало з 1917 року по 1922 рік. Період кінця XIX – початку XX ст. став переломним етапом у національній історії Українського народу, оскільки формування у цей період на Далекому Сході численного компактного українського населення послужило об'єктивною основою для зародження українського суспільно-культурного життя, суттєвий вплив на становлення якого вплинули на суспільно-політичні та національно-культурні процеси, що відбувалися у даний період в Україні. Означений період характеризується розвитком процесів національного пробудження та зростання національної самосвідомості українців Далекого Сходу, які здебільшого були обумовлені процесами модернізації, що розгорнулися у даний період, одним із наслідків якої стало формування національної української інтелігенції, яка представлена переважно службовцями різних державних та комерційних установ, військовими, інженерами, статистиками, техніками, лікарями, вчителями, агрономами, зберігала тісний зв'язок з українським селом, з якого вона в основному походила.

В дедалі більшій частині української інтелігенції виявлявся інтерес до мови, культури українського села, що було охоронцем національних традицій. Саме завдяки національній інтелігенції з'являються перші українські національні організації, діяльність яких була спрямована на збереження та розвиток національної самосвідомості Українського народу.

Перші спроби національної самоорганізації українців на Далекому Сході започатковані у XIX ст. та пов'язані зі створенням та діяльністю перших українських національних громадських організацій, які мали назву «Громади», що виникали як об'єднання української інтелігенції у 1850-60-х роках та які вели активну суспільно-політичну та національно-культурну діяльність, зазнаючи постійних репресій та переслідувань з боку влади. Їх робота на початковому етапі виявлялася у виданні підручників та творів художньої літератури, в організації недільних шкіл зі спробами викладання українською мовою, організації українських концертів та спектаклів [1]. Водночас навіть ця культурно-освітня діяльність серйозно налякала владу, у зв'язку з чим спричинила жорсткі репресивні заходи, якими, зокрема заборонялося видання українською мовою

шкільних підручників та іншої літератури науково-популярного та релігійного характеру.

Діяльність перших українських організацій, що виникли на Далекому Сході на початку ХХ ст. і діяли аж до 1917 року носила практично виключно культурно-освітній характер, оскільки виникнення на Далекому Сході зачатків українського суспільно-культурного життя було значною мірою зумовлене процесами національного пробудження, що протікали в даний період в Україні.

На території Зеленого Клину студентські Громади, об'єднуючи значну кількість українського студентства, вплинули на формування світогляду національної інтелігенції, оскільки були одними з важливих центрів українського національного руху на межі ХІХ-ХХ ст., а пом'якшення політичних умов в результаті революційних подій у 1905 році сприяло активізації студентського руху і уможливило легалізацію українських студентських Громад. Першою легальною українською організацією на території Зеленого Клину, що отримала право на діяльність, стала Владивостоцька студентська Українська Громада, утворена у жовтні 1907 року студентами-українцями місцевого Східного інституту. Становлення українського суспільного та культурного життя в стримувалося наявністю численних заборон та обмежень, що перешкоджали розвитку української культури та національної самосвідомості українців. Через відсутність національної інтелігенції, а також існуючих адміністративних заборон і обмежень, розвиток українського суспільного та культурного життя на Далекому Сході у період до 1905 року починається з театральної діяльності [4]. Виникають пропозиції започаткувати «Просвіту» або «Український Клуб», які, як й «Громади», стали провідними організаційними формами українського національного руху.

Перша на Далекому Сході українська організація була створена у цей період за межами відповідної території – у місті Шанхаї. Так, Шанхайська Українська Громада (дата виникнення – 1906 рік) об'єднала українців із числа підприємців та службовців різних установ у місті Шанхаї. Поява нової української діаспори в місті Шанхаї почалося після здобуття Україною незалежності у 1991 році [5].

З початком Першої світової війни та введенням суворіших адміністративних заходів на Далекому Сході українське громадське життя дещо завмирає і лише в межах смуги відчуження Китайсько-Східної залізниці, де порядки були ліберальнішими, можна було вести активнішу українську діяльність, якою здійснював Харбінський Український Клуб та театральні гуртки на деяких станціях [2]. Український Клуб у Харбіні зіграв вирішальну роль у становленні та розвитку українського суспільного життя в Маньчжурії та на території Китаю загалом. Клуб переслідував культурно-освітні цілі – пробудження серед місцевих українців інтересу до рідного краю, ознайомлення їх з історією свого народу, його літературою, музикою, мовою, а також надання матеріальної допомоги своїм членам [3]. Діяльність Українського Клубу в Харбіні спрямована на збереження національної самобутності та розвиток національної самосвідомості місцевого українського населення через заохочення інтересу до національної історії,

літератури та музики. Зі створенням Українського Клубу українське національне життя в Харбіні набуло більш організованих форм і регулярного характеру. Але найбільш значущим напрямом діяльності Харбінського Клубу в цей період стає створення першої на Далекому Сході української школи [6].

Як зазначає В. Несторович, влада боялася українського національного руху, оскільки у разі отримання дозволу на українську виставу виокремлюється ситуація, коли серед глядачів можна було бачити навіть декого з представників місцевої адміністрації, оскільки всім подобалися українські костюми, танці та пісні [7].

Сутність вищевикладеного зводиться до висновку про спроби Української нації легалізувати українське громадське життя на Далекому Сході, при цьому зареєструвавши легальні українські організації. Водночас існували заборони влади, які перешкоджали розвитку української культури та національної самосвідомості українців, а саме: видання українською мовою шкільних підручників та іншої літератури науково-популярного та релігійного характеру. Відтак місцева влада зазвичай не дозволяло їх діяльність.

Список використаних джерел

1. *Енциклопедія українознавства. Загальна частина. Перевидання в Україні. Київ, 1995. С.472.*
2. *Світ І.В. Український Далекий Схід. Харбін. 1934. С. 16.*
3. *Шевченко, О. М. (2021). Українці в Шанхаї (1930–1940 рр.). Китаєзнавчі дослідження, (2), 73-98. URL: <https://chinese-studies.com.ua/index.php/journal/article/view/129>. (Дата звернення: 30.11.2023).*
4. *Світ І. 1917 рік на Далекому Сході // Календар-альманах Українського народного союзу на 1967 р. Джерзі Сіті – Нью-Йорк, 1966.*
5. *Троцинський В. Українська етнічність в Китаї // Українська діаспора. 1995. №.8. С.30.*
6. *Світ І. Українська молодь Далекого Сходу // Визвольний шлях. 1976, № 2. С. 170.*
7. *Несторович В. Серця і буревії. Чикаго-Детройт, 1965. С. 153.*